

נושא בדרך היזמי

י"ל ע"י 'שערי הוראה' המפעל העולמי להפצת תורה והוראה

ע"ש
הרה"ח
ר' אפרים חיים
הלוי קלוין
ד"ר

גליון ד' תשע"ב
פרשת כי תצא | מסכת ברכות

ברכות דף ל"ג ע"א

כמה עניינים בהבדלה

מאת הגאון רבי חיים שמרלר שליט"א - ראש ישיבת אורייתא

דף ל"ג במשנה, הבדלה בחונן הדעת, ר"ע אומר אומרה ברכה רביעית בפני עצמה, ר"א אומר בהודאה, והלכה נפסקה שאומרים בחונן הדעת, (שו"ע או"ח סי' רצ"ד) ומבואר בגמ' הטעם, הבדלה בחונן הדעת מאי טעמא, א"ר יוסף מתוך שהיא חכמה, קבעוה בברכת חכמה, כמו שאמרו חז"ל ירושלמי ברכות (פ"ה הל' ב'), אם אין דיעה הבדלה מנין.

ועוד בגמ' בתחילה קבעוה בתפילה, עיקר התקנה היתה בתפילה ולא יותר, העשירו קבעוה על הכוס, כאשר נוצרה האפשרות הכספית לאנשים להבדיל על היין קבעו לאומרה על הכוס, הענו חזרו וקבעוה בתפילה.

הבדלה אם הוא מן התורה

והנה משמע לכאורה כאן בגמ' דכל ענין ההבדלה הוא תקנת חז"ל, ואמנם נחלקו הראשונים אם הבדלה הוא מן התורה, ברמב"ם (פכ"ט ה"א מהלכו' שבת) כתב מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו וכו', וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה, ומשמעות לשון הרמב"ם שנלמד מתיבת "זכור" אך במגיד משנה שם כתב דילפינן לה מלהבדיל בין הקודש והחול. (ועי' פרמ"ג א"א ריש סימן רצ"ו שציונו לעיין במה שכתב הרמב"ם בהלכה י"א ושם משמע גם דנלמד מתיבת זכור ואילו הפסוק דלהבדיל הוא אסמכתא, והן אמת דבהלכה א' כתב להדיא כן ובהלכה יא' לא נזכר כלל תיבת זכור רק כתב שמצות זכירה לאמרה בין בשעת כניסתו ויציאתו בין קודם לשעה זו מעט, ומשמע מזה דהרמב"ם משייך דין דהבדלה למצות זכירה ובע"כ שנלמד מתיבת זכור ואילו ולהבדיל אסמכתא בעלמא).

אם הוי כטפילה לקידוש

והנפק"מ מהיכן ילפינן יהיה לכאורה אם הבדלה הוי מצוה בפני עצמו ואין לו שייכות כלל לקידוש או שטפילה לקידוש, דאם הוא מענין הזכירה הוי כחלק מהקידוש רק דהקידוש בכניסתו וההבדלה ביציאתו. ועי' מגדל עוז על הרמב"ם שם שכתב להדיא דאע"פ ששניהם מן התורה הקידוש עיקר וההבדלה טפילה לו כתשלומין דראשון והביא ראיות ע"ז דבהדיא אמרינן דמפסיקין לקידוש ואין מפסיקין להבדלה, וכמו"כ אמרינן שבת קובעת לקידוש ואינה קובעת להבדלה הרי שהקידוש עיקר וההבדלה טפילה, והנה זה שפיר דילפינן מזכירה אבל אם ילפינן מולהבדיל אין לה שייכות כלל לקידוש.

למה אין מזכירין יציאת מצרים

גם יעוין במנ"ח (מצוה ל"א) דהקשה דאם ילפינן הבדלה מזכירה א"כ כיון דבקידוש בעינן הזכרת יציאת מצרים למה לא תיקנו גם בהבדלה הזכרת יצי"מ, וכתב שם דעל ש"ס דילן לא קשה כיון דאינו מוכרח דסובר הבדלה דאורייתא וגם לפימ"ש"כ הה"מ דילפינן מולהבדיל ל"ק אבל להרמב"ם ולהחינוך דסוברים דהוא בכלל זכירה קשה, וכתב דצ"ל דמ"מ עיקר המצוה דזכור בקידוש היום ולא ילפינן אלא קידוש ולא הבדלה ומניח בצ"ע יעו"ש. ובפשטות כוונתו כהמגדל עוז דאע"פ שילפינן מזכירה להבדלה מ"מ הוי כטפילה לקידוש, וממילא סגי כשהזכרנו יציאת מצרים בקידוש. אך לפי"ז צ"ע מה יהיה הדין באחד שלא קידש ולא הזכיר כלל יצי"מ עד הבדלה כגון שהיה חולה וכדומה אם יש חיוב הזכרת יצי"מ בהבדלה.

אכן כל זה לדעת הרמב"ם ודעימיה דס"ל דהבדלה מן התורה, אבל הה"מ הביא די"א דהבדלה הוא רק דרבנן. ועי' בחי' הגרע"א סי' רצ"ו (ט"ז סק"ז) דמוכח מהתוס' דגם ס"ל דהבדלה דרבנן ממה דשקלו וטרו בשבועות (כ. ד"ה נשים) ולחד תירוצא ס"ל דאורייתא הוא קידוש על היין אלא דהטעימה הוא דרבנן, ואם איתא דהבדלה הוא דאורייתא דזכרהו על היין בכניסתו וביציאתו דרשא גמורה הוא גם ליציאתו, א"כ ממילא הוא דאורייתא על היין, ואיך אמרינן דתחילה קבעוה בתפילה, אע"כ ס"ל דהך ביציאתו הוא אסמכתא, והנה לשיטת הסוברים דהבדלה דאורייתא לכאורה צ"ב הך גמרא דתקנהו בתפילה, ומשמע דהכל תקנות דרבנן ולא דאורייתא, אלא דזה לא קשה דהנה במנ"ח (מצוה לא) כתב בקשר לנוסח דקידוש וז"ל - דהמצוה מן התורה לדבר דברים של כבוד היום כל אחד לפי צחות לשונו, אבל נוסח הקידוש אינו מן התורה, וזה תיקנו אנשי כנסת הגדולה כמבואר בברכות פרק אין עומדין ל"ג ע"א, וגם שיהיה בברכה שם ומלכות, אבל מן התורה אומר כל אחד לפי מה שרוצה, והעיקר שצריך להזכיר מעלת היום, וכן הוא בראשונים גבי ברכת המזון שהיא מן התורה, עיין בב"י לטור או"ח ריש סי' קפ"ז בשם הרשב"א והרא"ש ברכות מ"ח ע"ב וגם בשם הרמב"ם [בספר המצוות שורש א' ד"ה והפליאה] דברכת המזון היא מן התורה אבל המטבע אינה מן התורה עי"ש, והכא נמי וזה פשוט. ועיין שאגת אריה סי' הנ"ל. אך עתה שתקנו חז"ל הנוסח דהיינו להתחיל בשם ומלכות ולסיים, והוא לא עשה כן רק אמר דברים מעצמו למעלת היום, אפשר אף מן התורה לא יצא, כמו שכתבו התוס' סוכה ג' ע"א ד"ה דאמר גבי לא קיימת מצות סוכה מימין ובברכות י"א ע"א ד"ה תני, דכל מקום דתקנו חז"ל במצוה דאורייתא והוא לא עשה כן לא יצא כלל, עיין פרי מגדים לאו"ח פתיחה הכוללת ח"ג אות ח', דאם עשה במזיד לא יצא כלל ובאונס יצא מן התורה. ועי"ש שכתב זה ג"כ לענין קידוש שלא על הכוס ועוד נפק"מ, ע"כ. והיינו שהנוסח הוא דרבנן והקידוש מן התורה הוא עצם האמירה, וכמו כן בהבדלה כל התקנות הם בנוסח אבל מן התורה הוא שצריך בעצם להבדיל בפיו.

וכן משמע מלשון המאירי דכתב אנשי כנסת הגדולה והם עזרא ובית דינו תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות, ר"ל מטבע הברכות וסדורן, ומתוך שהתדלדלו ונטלטלו נשתנו במנהגיהם ונשתבשו בקצת הדברים בענין סדורם והוא שנחלקו אחר כן חכמי ישראל בכך. והבדלה קבעוה תחלה בתפלה, וכשהעשירו קבעוה על הכוס, חזרו והענו קבעוה בתפלה, ותקנו שכל שיש לו כוס יבדיל בתפלה ובכוס. כלל הדברים מעתה מבדילין בכל מוצאי שבת בתפלה וכללה בברכת אתה חונן אם הוא מוצאי שבת לחול, ואם הוא מוצאי שבת ליי"ט כולל הבדלה באתה בחרתנו בנוסח ותודיענו, ואעפ"י שהבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס קודם שיתפלל מבדיל בתפלה על הדרך שמקדשין בשבת בתפלה ובכוס. ומה שאמרו אמרינן המבדיל בין קדש לחול ואפכינו סלתי דמשמע שאינה טעונה כוס, לא נאמרה אלא לענין מלאכה הא לאכילה ושתייה טעונה כוס וע"ע פרמ"ג סי' רצ"ו מ"ז סק"ז בסופו ודו"ק.

נשים בהבדלה

ובדין זה אי הבדלה דאורייתא או דרבנן יהא גם תליא בגדר חיוב הנשים בהבדלה כידוע, ובגוף דברי הפוסקים דתליא אם הבדלה דאורייתא או דרבנן לגבי חובת האשה או ההיתר, הנה מחלוקת קדומה הוא בכל מצות עשה שהזמן גרמא והוא מדרבנן אם נשים חייבות בו. דעי' רש"י ברכות (כ.) ומשמעות התוס' שם בהבנת דברי רש"י דחייבות ולכן לא גריס שאין הזמן גרמא בתפילה כיון דס"ל דתפילה דרבנן ובדרבנן גם בהזמן גרמא חייבות עי' בראש יוסף שם ועוד, אך דעת התוס' פסחים (קח: ד"ה שאף) דמשמע מדבריהם דגם

בדרבנן פטורות ולכן הקשו שם דגם אם ארבע כוסות מדרבנן מ"מ כעין דאורייתא תיקון יעו"ש, ובשו"ת הגרע"א (סי' טז) דן בחובת אשה לאכול בעייה"כ כתב אני נבוכ בזה דאפשר דהן פטורות כמו בכל מצות עשה שהז"ג, ומציין במוסגר דהכס"מ (פ"ג מנדרים) מסתפק אם הך דרשא דכל האוכל ושותה בעייה"כ וכו' הוי דרשא גמורה או אסמכתא בעלמא, ובין כך ובין כך הוא הזמן גרמא יעו"ש ומשמע דרצ"ל דגם אם הוא דאורייתא אין בכך כל נפק"מ דהרי הוי מצות עשהז"ג, אך גם בדרבנן ס"ל דפטורות במ"ע שהז"ג.

אלא דקצת פלא דהארחות חיים דס"ל בהבדלה דאין מבדילות לעצמן וכהבנת אלו הפוסקים דס"ל דהיינו דפטורות ואם הבדלה דרבנן הרי הוי מצות עשה דרבנן שהז"ג והנה הא"ח גופא כתב בהלכות שבת בדיני ג' סעודות אות ב' דנשים חייבות ג"כ בג' סעודות משום דהוי מצוה מדרבנן, ובדרבנן גם בהזמן גרמא חייבת, וא"כ מאי שנא מהבדלה, שו"ר דהברכ"י סי' רצא' סק"ח כבר כתב והעיר בזה ברמיוזא, ובפאת דוד (סק"ח) הביא דבמחבר"ר חילק בין הענינים. ועי' עוד בענין הנזכר במה שהעירו האחרונים מהא דנשים חייבות בנר חנוכה ובמגילה וד' כוסות עי' שו"ת שו"מ קמא (ח"א סי' סב) ושו"ת ביכורי שלמה (או"ח ח"א סי' ט' וח"ב סי' מ"ה), ועי' בשאג"א (סי' א), ואמנם בקשר לקריאת מגילה כבר כתבנו כמה פעמים בספרנו (מועדי חיים ר"ה, סוכות, ובכמ"ק) מהפרמ"ג בפתיחתו דדברי קבלה כדברי תורה ניהו לגבי כוונה ועוד, ואפשר גם לענין פטור דהז"ג. וכן ראיתי דציינו שבמחבר"ר סי' רצא' כתב דהלל מדברי קבלה ובזה שפיר חייבות גם בהז"ג ועי' אריכות דברים בברכ"י סי' תע"ג (סעי' א), ולדבריו יתורץ קושית הפרמ"ג הנזכ"ל על הט"ז מנשים באמירת הלל דהרי הוי כדאורייתא.

ועכ"פ מסקנת הפוסקים כדלהלן, דעת הב"ח והמג"א סי' רצו' דאשה רשאית להבדיל בעצמה, ובשעה"צ סקל"ד כתב דיכולין לסמוך עי"ז למעשה דבלא"ה הפר"ח והרב יעב"ץ הסכימו לדעת הראשונים דאשה חייבת בהבדלה, ואפילו שנהגו שאין האשה שותה מיין של הבדלה, מ"מ כשמבדלת לעצמה באין ברירה תשתה עי' משנ"ב. ואם האנשים כבר יצאו חובת הבדלה דעת הברכ"י וזכור לאברהם דיכולים להוציא הנשים בהבדלה וכמו בקידוש דאם יצא מוציא, אך המשנ"ב כתב דלמה לנו להכניס עצמנו בספק ברכה, ועדיף שהיא תבדיל בעצמה. (ומשמע דכשאינן יכולה להבדיל בעצמה שפיר יש לסמוך על הברכ"י והזכ"ל שיבדיל האיש).

ואמנם בברכת בורא מאורי האש נסתפק בביה"ל דאפשר שאין מברכות עליו דבשלמא מצות הבדלה אע"פ שהוא זמן גרמא מ"מ נכללת במצות זכור דשייכא לשבת, ואפילו למ"ד דרבנן דומיא דקידוש תיקנה משא"כ נר שנתקן על בריאת האור במוצאי שבת שאינה שייכת לשבת כלל וזמן גרמא אפשר דפטורות, ואין לומר דכיון דנתקנו בברכת הבדלה חדא דינא להו, זה אינו דהא יכולין לברך אותו בפ"ע ג"כ וכו', ואולי כיון דלכתחילה מצוה לסדרן ביחד חד דינא אית להו, אך מסיק דיותר נכון לומר דאין חייבת בברכת הנר לכו"ע.

ולכאורה צ"ל דאם פטורות מן ברכת הנר גם אסור לה לענות אמן אחר שבירך האיש על הנר, ודומיא מה שכתבנו בספרנו מועדי חיים (ר"ה עמוד ק) במה שדנו הפוסקים אם עניית אמן בנשים אחר ברכת שהחיינו בקידוש ליל פסח הוי הפסק דהרי אינה מחוייבת בברכת שהחיינו עכשיו אחר שכבר בירכה בהדלקת הנר עי' מקראי וקדש פסח (סי' לח), ושו"ת אגרות משה או"ח (ח"ד סי' כא וסי' קא), ושו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' ט"ט), ושו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' י"ט), ושו"ת זכר שמחה (סי' לד) וע"ע בחומר הנושא במה שכתב הט"ז (סי' תרכ"ד סק"ב) בנוגע לברכת הבשמים במוצאי יוה"כ שחל בשבת דנחלקו בזה הפוסקים אם מברכים, ובב"ח כתב שם דלא שייך ספק ברכות להקל כיון דהרי נהנה מן הריח. כתב עליו הט"ז דמ"מ יש כאן הפסק בין ברכת פרי הגפן לברכת המבדיל וכו', רק שמסיק שם דמ"מ עדיף טפי לחוש לכל הדיעות מלחוש להפסק יעו"ש וצ"ע בזה.

ברכות דף ל"ב ע"ב

כהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו באיזה הריגה מיירי ?

מאת הרב מנחם מנדל שמרלר שליט"א

בגמ' (דף ל"ב:) "אמר רבי יוחנן כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו, שנאמר ידיכם מלאו דמים". הנה מצאנו כמה נידונים בפוסקים וספרי האחרונים באיזה הריגה שהרג יהיה אסור לישא כפיו, רק במזיד או גם שוגג, ומה דין אנוס, וכן אם ה"ה רופא מנתח שהמנותח נהרג תחת ידיו, וכיו"ב עוד נידונים, במאמר הבא נשתדל להביא כמה מהם, וכדלהלן.

האיסור לישא כפיו מה"ת או מדרבנן

ותחילה לראש יש לדעת אם האיסור לישא כפיו הוא מה"ת או רבנן אסרהו, וא"כ מה הטעם שאסרוה. הנה התוס' ביבמות (ז. ד"ה שנאמר) עמדו בטעם מה שכהן שהרג את הנפש אינו נושא כפיו, דהא אינו פסול לעבוד עבודה בבית המקדש, וביארו בזה בשני מהלכים, או שהוא חומרא בעלמא, או כיון שהרג בידיו ולכן אינו יכול לישא כפיו לברך, שאין קטיגור נעשה סניגור.

והנפק"מ בין הטעמים ביאר בשו"ת פני מבין (או"ח סימן כה, נתיב ג אות א) דאם הוא חומרא בעלמא הרי הוא דין דרבנן, משא"כ אם הוא מהטעם השני הוא מדאורייתא, ע"ש. והנפק"מ לדינא הוא בספק אם אזלינן לקולא כדין ספק דרבנן או שהוא לחומרא כדין ספק דאורייתא. והנה בשו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' ט) גם הלך בדרך זה, ומזה תמה במש"כ בשו"ת מהרלב"ח (סימן קי"ח) דבספק לא ישא כפיו, דהלא לצד א' בתוס' הוא רק מדרבנן ולמה לא ישא כפיו, ואף לצד הב' בתוס' אינו מוכרח שבספיקו אזלינן לחומרא, דהא אינם דברי תורה אלא דברי קבלה שספיקם לקולא (עי' שו"ת נובי"ת יו"ד סי' קמ"ו), ועל כן היקל שם. וכן מבואר בפרי מגדים (סימן קכ"ח, א"א סקנ"ג) דכיון שאין הוכחה שהוא ילפותא מדברי קבלה, דאפשר שהוא אסמכתא בעלמא, ועל כן בכל ספק מחלוקת שיש בדין זה אזלינן לקולא (ועי' שם עוד בא"א סקנ"ו).

אם פסול גם לעבוד בבית המקדש

והנה מש"כ התוס' שאינו אסור לעבוד עבודה, כן כתבו גם בסנהדרין (דף לה:) דילפינן התם דמיתת בית דין דוחה עבודה, שנאמר מעם מזבחי תקחנו למוות, והקשו שם התוס' (ד"ה שנאמר) מהיכי תיתי, דילמא מה שלוקחין אותו הוא משום שאינו ראוי לעבודה, דהא אמרינן בסוגיא דכהן הרג את הנפש אינו נושא כפיו, משמע דכל שכן לעבודה פסול, ולכן לוקחין אותו אפי' מהמזבחה, אבל לא מחמת שמיתת ב"ד דוחה עבודה, ותירצו, דדין מיוחד בנשיאת כפיים הוא, או משום חומרא או כנ"ל ילפותא מדברי הפסוק. וזהו כדברי התוס' ביבמות הנ"ל, דאף כהן שהרג אינו נפסל לעבודה [וכן משמעות דברי רש"י ביבמות שם].

ואמנם עי' בזה"ק (פרשת פנחס ר"ז, א) שהקשה למה לא נפסל פנחס לכהונה אחר שהרג את זמרי, וכמו שכהן שהרג פסול לנשיאת כפיים, ואכן כתב הזוהר דלכן הוצרך רחמנא להבטיחו שוב על הכהונה אע"פ דלדעת רשב"י (זבחים קא:) כבר היה כהן מעת שאהרן הכהן כיהן, אלא כיון דנפקע כהונתו ע"י ההריגה שוב הוצרך הפסוק לגלות כהונתו (עי' מהרש"א זבחים שם). משמע דהבין הזוהר בפשיטות דאם פסול לנשיאת כפיים כל שכן שהוא פסול לעבודה, ודלא כתוס' שם.

ושמחתי שמצאתי דבריב"א עה"ת (פרשת פנחס, ע"ש במושב זקנים) כתב ממש כדברי הזוה"ק, שהביא שם בשם השר מקוצי דהיה פנחס מתיירא שמא ע"י הריגת פנחס הפסיד כהונתו, ולזה הבטיחו השי"ת שלא הפסידו. משמע דכהן ההורג נפש פסול לגמרי לעבודה. וראיתי בספר משחת שמן (להגר"ש קויפמן זצ"ל, ח"א סי' ר"ה) שהביאו, וכן ציין לדברי האלשיך הק' (בפרשת תולדות) דמשום הכי אמר יעקב לעשיו למכור לו הבכורה, דכיון שהרג עשיו את נמרוד באותו יום, א"כ פסול הוא לעבודה, דבלאו הכי אינו יכול עוד לעבוד עבודה, ע"ש, וזה גם כדעת הזוה"ק ודלא כהתוס'.

ואמת דלהדיא איתא במשנה בבכורות (פ"ז מ"ז) דאינו פסול לעבודה, דאמרינן שם "אלו [מומין] כשרין באדם [היינו כהן], ופסולין בבהמה, וכו' ושהמית את האדם", הרי מפורש דאף שהרג את האדם אין זה מום שפוסל את הכהן מעבודה. אמנם בתויו"ט שם כבר כתב שאין גורסין "ושהמית את האדם", וכתב דאפשר שהשמיטוהו משום דכהן שהרג את הנפש פסול לעדות, וכל שכן שפסול לעבודה, אלא שתמה שם דא"כ לא מונה למום זה בין הדברים הפוסלים, וגם הרמב"ם לא מנהו בין הפוסלים, ע"ש. ועי' בדבריו במשנה למלך הלכות ביאת מקדש (פ"ט הט"ו) שהתויו"ט נשמט ממנו ולא ראה דברי התוס' הנ"ל, דאף שאינו נושא כפיו, מ"מ כשר לעבודה. וע"ע בדברי התויו"ט ומל"מ בתוס' רעק"א במשנה שם, ובצפנת פענח (רמב"ם שם) ותפא"י חומר בקדש (פ"א או"א) ובמקראי קודש אבוועלפאי (תפילה פ"ד). אמנם עי' בהגהות בית שאול (לבעל השו"מ, משניות בכורות שם) שהביא סמך להתויו"ט מדברי הזוהר שם, גם בערוך לנר (יבמות ז:) הביא סמך להתויו"ט מתוס' ע"ש.

וגם בגליון המהרש"ם ביבמות (דף ז:) ציין בדברי התוס' לעיין בזוהר הנזכר שמן הדין נפסל פנחס לכהונה כשהרג את זמרי, וציין עוד לספר יעיר אוזן (עין זכר מע' א סי' עט) שהעיר מהגמ' בר"ה (כו) דאיתא שם דאף שבקודש הקדשים אסור להיכנס בבגדי זהב, מפני שאין קטיגור נעשה סניגור, מ"מ זה אסור רק לפני ולפנים, אבל בחוץ אינו אסור, וא"כ אף אם יש איסור לישא כפיו משום דאין קטיגור נעשה סניגור, מ"מ בעבודה בביהמ"ק כשאינו לפני ולפנים ליתא איסור, ע"ש. עכ"פ נמצינו פלו' אם ההורג נפש פסול לעבודה, דהתוס' התירו וכן משמעות המשנה בבכורות, מנגד מפורש בזוה"ק ובריב"א שאסור בעבודה, וכ"ד התויו"ט בגירסא שבמשנה בבכורות וכ"ד האלשיך הק'. וגם במקנה (בקידושין ס: תוד"ה לזרעו) ובחיד"א בספרו שער יוסף (הוריות יב) הסכימו כהזוה"ק שנפסל גם לעבודה, וכן הוכיח בשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' נג אות ו) מדעת הרמב"ם (אמנם עי' בצ"פ סנהדרין לה:).

איך היה פנחס כהן אחר שהרג את זמרי

ובדברי הזוה"ק הנ"ל יש להבין, דלכאורה לפי דעתו שההורג נפש פסול לעבודה, אמאי אכן לא נפסל פנחס לעבודה, ולא נתפרש הטעם בזוה"ק למה גילה הכתוב לומר שכשר לכהונה. והנה בספרי רבותינו מאורי החסידות מצאנו שהתייחסו ליישב קושיית הזוה"ק, עי' בספה"ק תפארת שלמה (פרשת פנחס) שכתב דכיון שמסר נפשו עד כדי כך אף שידע שיפסיד כהונתו ע"ז, לכן נתברך שוב בכהונה, אמנם בספה"ק קדושת לוי (פרשת ויצא) כתב דכיון דהיה זמרי בא על ארמית, שדינו דקנאים פוגעים בו (סנהדרין פב), א"כ דינו כגברא קטילא ואין ההורג אסור אפי' בנשיאות כפיים, דליכא חסרון ד'דיכס דמים מלאו'.

וגם בחידושי הר"ם תירץ דשאני פנחס שבהריגת זמרי היה מעשה חסד, כדכתיב ויכפר על בני ישראל, ועל כן אינן סותר לנשיאות כפיים. והראני לדברי הכלי חמדה (ריש פרשת ויצא) דבשעת משיחת כהן הוה ליה כבריה חדשה, והביאו בשם הקהלת יעקב שכתב כן בשם הילקוט ישעיה, וא"כ י"ל דאכן נפקע כהונת פנחס ע"י ההריגה, אלא שמאחר שהבטיחו הקב"ה מחדש על הכהונה הו"ל כבריה חדשה שלא הרג מעולם וכשר לישא כפיו, ודפח"ח.

הרג גברא קטילא אם אסור לישא כפיו

ובאמת שתירוץ הקדושת לוי כבר הקדימו במושב זקנים לבעלי התוס' (פרשת פנחס) בשם ר' יחיאל מפריש, דזמרי היה גברא קטילא ולכן לא נחשב פנחס לכהן שהרג את הנפש. הרי מצינו פלוגתא גדולה בין בעלי

התוס', דלריב"א אפי' שהיה גברא קטילא ההרגו נפסל לישא כפיו, ולר' יחיאל מפריש במקום שהותר דמו, אין ההרגו נפסל מכהונתו (ועי' בספר הנכבד חבצלת השרון עה"ת פ' פנחס, שדן למה חשיב גברא קטילא מאחר דאינו קנאי שפגע חייב מיתה, ע"ש).

ויש לזה כמה נפק"מ לדינא, כגון כהן שהרג הרודף אחר הערוה או הרודף אחר חבירו להרגו דמצוה להצילו בנפשו של רודף, וכן לענין כהן גואל הדם שהרג הרוצח, ואפי' כשאינו גואל הדם אלא הרג אחד שיצא מערי מקלט דפטור משום שהוא גברא קטילא (עי' חידושי רעק"א כתובות לג: ד"ה ויכולני). [ואמת דמלשון 'גברא קטילא' משמע דאין ההיתר משום שהוא כעת מצוה להרגו, כמו ברודף, אלא דאחר שמחויב מיתה, אף שאין מיתתו עליך כמו מחויב מיתת ב"ד, מ"מ הרי הוא גברא קטילא, וכאילו לא הרג כלל, עי' תוס' סנהדרין (פא. ד"ה ונגמר), ויל"ע].

הרג וחזר בתשובה מה דינו

ואלא מעתה צריך הבנה בדעת הריב"א דאפי' כשהרג גברא קטילא אינו נושא כפיו, דהא למה נאמר בו אין קטיגור נעשה סניגור, והא היה בהיתר, אכן נראה בדרך אפשר דזה תלוי לכאורה בפלוגתת הפוסקים בדין כהן כהן שהרג וחזר בתשובה אם כשר לישא כפיו, דאם כשחזר בתשובה נמי פסול, א"כ משמע דאין יסוד האיסור משום עבירה דרציחה שבידו, אלא עצם היות ידיו שופכי דם [אפי' בהיתר] כבר נפסל לנשיאת כפיים (והסברא יבואר לקמן). משא"כ למ"ד דכשחזר בתשובה מותר לישא כפיו, א"כ כ"ש כשמעיקרא לא היה עבירה, כגון גברא קטילא, וכדלהלן.

הנה בהרג ושב בתשובה אם יכול לישא כפיו, נחלקו בו רוובתא, בשו"ע (או"ח סי' קכ סעי' ל"ה) פסק המחבר שאפי' עשה תשובה אינו נושא כפיו, והרמ"א כתב ד"יש אומרים דאם עשה תשובה נושא כפיו, ויש להקל על בעלי תשובה שלא לנעול דלת בפניהם, והכי נהוג". ובטעם האוסרים כתב שם במשנ"ב (ס"ק קכ"ט) בשם עולת תמיד (ט"ק) ובגדי ישע, דאף ששב בתשובה ואין דבר העומד בפני התשובה, מ"מ עדיין אין יכול לברך בידים שהרג מפני שאין קטגור נעשה סניגור. ולענין הלכה עיין ביאור הלכה שם.

עכ"פ לכאורה עדיין צריך תוספת ביאור אמאי אכן 'אין קטגור נעשה סניגור' שייך גם בשב בתשובה, הלא לענין מומר ששב בתשובה הביא המחבר (שם סעי' לז) המתירים לישא כפיו, ורק לענין הורג נפש סתם לחומרא, וכבר עמד בזה בביה"ל שם (ד"ה אפילו עשה תשובה) וכתב בשם הגר"א והעולת תמיד (ט"ק) דהמחבר סמך בזה על מה שכתב לענין מומר. אמנם בא"ר (ס"ק ס"ד) ובמטה יהודה (ס"ב) חלקו, וס"ל דדוקא במומר הביא המחבר המקילין, אך לענין רוצח פשוט לו להחמיר דאין קטגור נעשה סניגור, ובזה יש לנו להבין למה נחשב לקטגור אחר שחזר בתשובה ואין דבר העומד בפני התשובה.

האיסור הוא מהמת העבירה או משום שהוא שופך דמים

והנראה בזה כמו שכתבתי לעיל, דדעתם דאין איסור נשיאות כפיים, משום העבירה שברציחה, אלא אפי' יהרוג בהיתר כגון גברא קטילא, אעפ"כ אסור לישא כפיו שהם אלו ששפכו דם, וכעין הא דאמר קרא (שמות כ, כב) לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה, וטעם איסור הנפת ברזל על אבני המקדש, איתא במדות (פ"ג מ"ד) והביאו רש"י עה"ת שם "הא למדת שאם הנפת עליה ברזל חללת, שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם והברזל נברא לקצר ימיו של אדם, אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך", הרי מבואר דאף שבמתכת הזה לא נהרג אדם מעולם, מ"מ במקום ברכה (מזבח) כל שמהותו קיצור ימים, אינו ראוי לשם. וא"כ ה"ה בברכת כהנים שתכליתה ברכה אי אפשר שיהיה ע"י ידים שהרגו, והריגה מהותו 'קיצור ימים' שהוא היפך ברכה, אף שההריגה הנוכחית היה בהיתר, מ"מ ידים שופכי דמים דומים לברזל שסתמן היפך ברכה. ודו"ק.

ויותר מזה הראני ידידי הגרנ"צ מוטצן שליט"א דברי הפסוק (דברי הימים א. פכ"ב ח) "ויהי עלי דבר ה' לאמר דם לרוב שפכת ומלחמות גדולות עשית לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת ארצה לפני", היינו

שהקב"ה אמר לדוד שלא יבנה לו בית המקדש כי שפך דמים רבים, ופי' שם במצודת דוד דאף שהרג בשעה שנלחם מלחמות ה' מ"מ לא יבנה ביהמ"ק, כמו איסור הנפת ברזל הנ"ל, משמע להדיא דהשופך דמים אף שאין בו איסור ואף מצוה הוא, מ"מ לענין ביהמ"ק החמירו אף בשפיכות דמים כזאת (עי' רד"ק שם). וא"כ ה"ה הכא דאף שהכהן שפך דמים בהיתר כמו גברא קטילא, או ששפך באיסור אלא שעשה תשובה, מ"מ עדיין אסור לישא כפיו. אך דעת המתירים בעשה תשובה או בהרג בהיתר, ס"ל כפשטות הדברים דאיסור נשיאות כפיים הוא מחמת עבירה שרובץ על ידיו מהרציחה, משא"כ כשאין עבירה שרי. והבן.

מל תינוק ומת אם נושא כפיו

ומדאתינן להכי נבאר מה דאיתא בשו"ע (סי' קכ"ח סל"ו) דמל תינוק ומת יכול לישא כפיו, ומקורו מדברי המרדכי במגילה (פרק הקורא סי' תתי"ח) כפי שהביאו שם הב"י, ובטעם ההיתר כתב שם (הו' במג"א שם סקנ"ב) "חדא דאכוין לשם מצוה, ועוד מי יימר דכלו ליה חדשיו, ועוד שמא הרוח בלבלתו אחר כך ומת". ולכאורה צ"ע דהא בזוה"ק ובריב"א הנזכר מבואר דאפי' דהרג פנחס את זמרי לולי נתברך מיוחד על הכהונה היה נפסל, משמע דאפי' במקום מצוה אסור.

אלא דלהנ"ל אתי שפיר, דאמנם בישוב שהיה לצורך מצוה לא סגי להתיר, דהא אעפ"כ אסור שהוא שופך דמים, ולכן הוצרך לעוד ב' צירופים להתירו (ועיי' שו"ת מהרש"ם ח"ה סי' ל). [אלא די"ל דזה תלוי אם הא דבועל ארמית קנאים פוגעין בו אם הוא מצוה או היתר, עיי' ספר דברי יחזקאל (סימן כ"ג) שהאריך בזה, ומה שכתב הזוה"ק הוא רק באופן שהורג בהיתר, אבל לא באופן שהיה מצוה. ועיי' עוד בספר משחת שמן שם, דאף שקנאים פוגעין בו, מ"מ לדעת הראב"ד (פ"ב ה"ד מאיסורי ביאה) עכ"פ צריך התראה וכן פוסק הרמ"א (ח"מ תכ"ה סעי' ז), ודלא כרמב"ם שם, וא"כ י"ל דלכן היה נחשב אצל פנחס לכהן שהרג את הנפש מאחר שהרגו בלא התראה, אך אם היה מתרה באמת היה היתר או מצוה דפשוט שנושא כפיו, וכמו המל ומת, ויל"ע עוד].

הרג גוי האם אסור לישא כפיו

ואמנם גם במשה רבינו מצינו שהרג את המצרי (שמות ב, יב), ואעפ"כ מצינו ששימש משה בכהונה (עיי' זבחים קב), מ"מ שונה הדבר מדינא דפנחס הנ"ל, כי פנחס הוא ישראל, משא"כ משה הרג רק מצרי, ובזה נבוא לדון אם כהן שהרג גוי אם אסור לישא כפיו.

הנה ראש המדברים בזה הוא הפרישה (סי' קכח אות מו) שהבין דמדילפינן האיסור מקרא דידיכם מלאו דמים' והתם מיירי בישראל, א"כ כהן שהרג גוי מותר לישא כפיו, ואף אם הוא גוי שאסור להרגו כמו גוי המקיים ז' מצוות, וכמו שביאר בדבריו במאמר מרדכי (שם סקמ"ג) דלא שייך בזה האי דקטגור נעשה סגור. אמנם בצידה לדרך (שמות כא יד) הביאו בפרמ"ג (סי' קכח א"א סקנ"א) שאף אם הרג גוי לא ישא כפיו, ומסיק שם בצידה לדרך שהוא להלכה ולא למעשה. ומה שלא הביא בצידה לדרך את דברי הפרישה שהיה רבו, כתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ד סי' ס) דהצנזורה השמיטה דברי הפרישה בכמה דפוסים ולא ראה דבריו, ולכן כתב שאם היה רואה הפרישה לא היה מחמיר. וכן תפסו להקל גם בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ד סי' יא) וכה"ח (ס"ק רח) ושלמי ציבור (הלכות נשי"כ), וע"ע בשו"ת תשובות ונהגות (ח"א סי' קלא, וח"ב סי' קה).

הורג בשם המפורש אם פסול לישא כפיו

וגם י"ל דמשה רבינו לא הרג בידיו אלא בשם המפורש (כפירש"י שמות ב, יד), ובזה אפשר שהוא קיל, דהא האיסור הוא שאין ידים שהרגו נושאים אותם לברך, וכן הוא בילפותא דידיכם מלאו דמים', וא"כ באופן שאינו הורג בידיו אלא בשם המפורש אולי שרי לישא כפיו, וה"ה כשהורג ע"י כישוף או להבדיל בקללה בשעה שהקב"ה כועס (כמבואר לעיל בגמ' ז).

ולכאורה אף שאמרו כאן דהריגה בידים, לאו דוקא הוא, ואורחא דמילתא נקט, דסתם הריגה הוא בידים (עיי' לקמן משבט הלוי), אלא שהוא תלוי רק אם הריגה ע"י שם וכיו"ב נחשב לרציחה או לא, עיי' בזה בשו"ת

הלק"ט (ח"ב סי' צח) ובשו"ת מהרי"א (או"ח סי' קצט) שהוכיחו דחשיב רוצח, וכן הוכיח בשו"ת ראשי בשמים (סי' ר או' כג) מהתוס' בע"ז (ד: ד"ה ש"מ), וא"כ לכאורה ה"ה דאין נושא כפיו, אלא שהחיד"א (דבש לפי מע' מ אות ד) ושו"מ (דברי שאול פ' שמות) הוכיחו דלא נחשב לרוצח, וע"ע בקה"י (ב"ק סי' לט) וע"ע מה שהארכנו לעיל (דף ז), ולכאורה ה"ה כהן יכול לישא כפיו בכה"ג, וילע"ע.

כהן שהלבין פני חברו מהו לישא כפיו

עוד אופן שיש לדון בו משום הריגה כשאינו בידיים, הוא במה דאיתא בש"ס (ב"מ נ"ח:). דהמלבין פני חברו ברבים הויא כאילו שופך דמים, והנה בשו"ת שבט הלוי (או"ח ח"ח סי' קעב) נשאל בכהן שהלבין פני חברו ברבים אם מותר לישא כפיו, דהא חשיב כשופך דמים, ועי' בתוס' (סוטה י:). דגם על הלבנת פנים יש חיוב דיהרג ולא יעבור כמו רציחה ממש, וכמו שפסק כן בשו"ת בנין ציון (סי' קעב). וכתב שם השבט הלוי, דמשמע דהאיסור הוא רק כשהרג בידיו דאז אין הקטגור נעשה סגור, משא"כ כשהרג בפיו שרי, ואף שיש לומר דכשהורג בפיו נאסור לו לברך בפיו את ישראל דאין קטגור וכו', אלא שכתב דכיון שלא מצינו כן מפורש א"א לאסרו.

אמנם בשו"ת להורות נתן (ח"ח סי' א) ס"ל להתיר מטעם אחר, דאף להתוס' שם דיש בהלבנת פנים משום יהרג ולא יעבור כמו רציחה, מ"מ אינו כרציחה ממש, דהא התוס' שם הקשו למה לא אמרו הלבנת פנים בהדי ג' עברות, ואם תאמר שהוא רציחה ממש, הלא בכלל רציחה הוא, אלא ע, כ שהתוס' הבינו שאינו כרציחה ממש, והוסיף שם דאף שברבינו יונה כתב שהלבנת פנים הוא בכלל אביזריי הו דרציחה, אעפ"כ לא מצינו דכהן שעובר על אביזריי הו דג"ע או ע"ז נפסל לישא כפיו, א"כ ה"ה דכהן המלבין פני חברו מותר לישא כפיו.

לקראת התחלת הש"ס נפתחו מוקדי ההרשמה

קופודיוטינג

גלאט פשט

לומדים פשוט לנצל את הזמן

"גלאט פשט" - סדרת תקליטורי שמע (MP3) של שיעורי גמרא הנמסרים בשפה רהוטה וברורה, (אידיש/עברית) ע"י הגאון רבי חיים שמרלר שליט"א **כל דף גמרא כחצי שעה בלבד**, יעיל לניצול של זמן פנוי (בסיעה וכו').

*הנחלה לאלפי המונים
מקבץ "מירי" א"א*

- * דיסק - שיעורי "גלאט פשט" על הדף היומי (MP3)
- * מבחן סיכום עצמי על דפי הגמרא

מחיר מנוי 30 ש"ח לחודש כולל משלוח

מוקד המנוי:

02-540-1912

פקס: 02-532-6421, דוא"ל: horaa@enativ.com